Prilozi, 44, Sarajevo, 2015, str. 209-237.

Esad Kurtović, *Konj u srednjovjekovnoj Bosni*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2014, 825 str.

Autor monografije *Konj u srednjovjekovnoj Bosni* dugi niz godina intenzivno se bavi izučavanjem izvorne građe koja se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku. Svoje ogromno iskustvo i znanje prezentirao je kroz dosadašnje publikovanje radova iz oblasti ekonomske, društvene i političke historije srednjovjekovne Bosne, čiji je broj već odavno trocifren. Esad Kurtović je do sada objavio i šest knjiga, uključujući ovu, koje su u stručnim krugovima ocijenjene vrlo visokim ocjenama. Njegova djela posebno su cijenjena zbog izvorne građe na kojoj nastaju, ali i atraktivnosti tema koje obrađuju. Konj, koji je toliko prisutan u svakodnevnom životu srednjovjekovnog čovjeka, kao glavno transportno sredstvo neizostavno u privredi, ali i u ratu, do ove monografije nije bio predmet posebne analize u našoj, ali ni susjednim historiografijama. Ovim djelom ta praznina je popunjena na najbolji mogući način.

Količina prikupljenog izvornog materijala, razni ugovori i tužbe, o čemu možemo suditi na osnovu iscrpnih informacijama u bilješkama ispod osnovnog teksta i prilozima na kraju knjige, fascinira. Brojni detalji koje nam autor nudi i u ovoj knjizi još jednom dovoljno govore o temeljitosti autora. Knjiga je podijeljena na deset poglavlja i više potpoglavlja, koji tematski zaokružuju ponuđenu monografsku cjelinu. Iako naslovljena kao da se radi o historiji srednjovjekovnog konja, ustvari se bavi čitavom historijom srednjovjekovne Bosne.

Prvo poglavlje naslovljeno „Konj u Bosni u srednjem vijeku" (11-62) je uvod u temu knjige, kojim se ističe značaj konja u srednjovjekovnoj historiji i time potvrđuje relevantnost istraživačkog problema. „Od najstarijih vremena" logično je postavljanje temelja za tumačenje historije konja. Autor je opravdano napravio uvod u kojem je istakao značaj konja kod starih Slavena, koji su upražnjavali kult konja i čijim je stočarstvom dominiralo konjogojstvo. Konji su bili glavna tegleća stoka s kojom se oralo, vuklo i prevozilo, a s druge strane, bili su temeljni pokazatelj vojne snage što je naročito dolazilo do izražaja u srednjem vijeku, odnosno srednjovjekovnom ratničkom društvu. Ulogu i mjesto konja u vojnoj historiji srednjovjekovne Bosne autor je apostrofirao kroz nekoliko dobro poznatih događaja u našoj historiografiji, kao što je Bosansko-dubrovački rat 1403-1404. godine, smaknuće kneza Pavla Radinovića ili osmansko osvajanje Bosne. Vojni aspekt historije konja našao je odraz i u dvorskoj kulturi, odnosno viteškim turnirima i igrama u kojima je vlastela demonstrirala svoje sposobnosti.

Istražujući način uzgajanja konja autor je analizirao brojne ugovore koji su sklapani između vlasnika konja i ljudi koji su u obavezu uzimali čuvanje i gajenje tuđih

konja („Uzgoj konja kroz prizmu ugovora o uzgoju", 63-85). S obzirom da Dubrovčani nisu imali dovoljno uslova za uzgajanje konja vrlo često su ih davali na uzgoj stanovništvu u neposrednom zaleđu, kojima je ugovorom bila zagarantovana naknada, nekad u novcu, a češće dobijanjem dijela rezultata rada sa konjima ili njihovim potomstvom.

Kurtović također analizira kupoprodajne ugovore („Kupoprodaja i cijena konja", 87-145) koji ukazuju na konje kao važan i stalan predmet trgovine zastupljen na širem prostoru dubrovačkog zaleđa, znatno širem nego je to slučaj sa drugom vrstom stoke, što se može razumjeti transportnom komunikacijom koju je daleko laše uspostaviti sa konjima nego nekom drugom stokom. Svakako jedna od najvažnijih strana ugovora je bila cijena koja se razlikovala zavisno od izgleda, starosti i drugih osobina konja.

Posebno poglavlje posvećeno je konjskoj opremi (147-196) o kojoj autor informacije crpi iz spomenutih ugovora, ali najviše iz tužbi za brojne izvršene pljačke. Tužbe daju mnogo detalja o izgledu konja i njegovoj opremi koju uglavnom čine sedlo, pokrivač, uzde, žvale, mamuze, bič, rukavice, bisage i sl. Osim toga, važan izvor su i likovni prikazi na stećcima, te materijalni ostaci među kojima su najpoznatije mamuze. Konjska oprema Sandalja Hraniće Kosače, koja se nalazila u depozitu u Dubrovniku kao i predstava konjske opreme Hrvoja Vukčića Hrvatinića u glagoljskom misalu svakako su iznad prosječne, odnosno praktične upotrebe konjske opreme u svakodnevnom životu, ali svojom ljepotom i vrijednošću daju posebnu notu upoznavanja ovog segmenta historije konja u srednjovjekovnoj Bosni.

U poglavlju o karavanskoj trgovini (197-293) još jednom je istaknuto mjesto i uloga konja u prijevozu trgovačke robe s obzirom na prirodu putnih komunikacija u srednjovjekovnoj Bosni, koja nije odgovarala kolskom saobraćaju. Vremenom je karavanski prijevoz trgovačke robe dobio stalne forme koje su se uglavnom poštivale. Naročito je bio važan ugovor kojeg su potpisivali vlasnici robe i ponosnici, odnosno ljudi koji su na sebe preuzimali obavezu prijevoza robe do određenog mjesta i sve ono što je bilo vezano za prijevoz. Ponosnici su bili dužni prije svega obezbijediti odgovarajući broj kvalitetnih tovarnih konja. O zaštiti tovara prilikom prijevoza, plaćanju carina, nadoknadi eventualnih šteta i ostalim detaljima također se posvećivala posebna pažnja prilikom sklapanja ugovora. Raznovrsnost robe koja se prevozila karavanima autor nam prezentira na osnovu tužbi u kojima se detaljno nabrajala opljačkana roba. Različita roba je rezultirala različitim težinama tovara, dok je sam konj često bio oznaka za mjeru tovara. Važnost konja u svakodnevnici srednjovjekovnog čovjeka oslikana je i pojavom konja kao mjerne jedinice i to ne samo izjednačavanjem sa tovarom, što je karakteristično za karavansku trgovinu, već i za površinu zemlje ili štale, te širinu i dužinu puteva i mostova.

Kurtović se u svojoj knjizi osvrnuo i na drumsko razbojništvo s obzirom da je konj često bio predmet pljački u srednjovjekovnoj Bosni. Ljudi od zanata, drumski razbojnici kojima je otimanje tuđe imovine bio nekad i osnovni izvor privređivanja, nerijetko su se upuštali u napade na putnike i ljude koji su prenosilu trgovačku robu tako da su konji bili sastavni inventar pljački, ali konji su se krali i sa pašnjaka ili iz štala. Autor je u poglavlju posvećenom pljačkanju konja i konjske opreme (295-326) ispratio sve situacije u kojima se javljaju konji.

„Depozit, zalog, dug, jemstvo, zaostavština, miraz" (327-334) naziv je poglavlja u kojem izneseni podaci ukazuju na, kako je autor istakao, „sveukupnost prisustva konja u svakodnevnici srednjeg vijeka". Upravo davanje konja u depozit i zalog svjedoči o njegovom značaju i vrijednosti, a to nam potvrđuju i činjenice da je konj bio dug koji se morao platiti, da se za njega davalo jemstvo, a mogao se dati u miraz ili u nasljeđe pisanom oporukom.

Na osnovu ponuđenog teksta u poglavlju pod naslovom „Konj kao štetočina" (335-339) zaključujemo da su konji često nanosili štetu na tuđim njivama, vinogradima ili livadama za šta su bili optuživani njihovi vlasnici. Osim što su konji stradavali u ratovima i napadima drumskih razbojnika, oni su bili i žrtve čestih nesreća ili nepravilnog uzgoja, korištenja, pa i liječenja. Međutim, daleko je upadljivije stradanje konja kao učesnika ratnih sukoba, stradanja od neprijateljske vojske ("Ranjen i mrtav konj", 341-344).

U posebnom tematskom poglavlju autor je skrenuo pažnju na ostatke tragova prisutnosi konja kroz onomastiku i toponomastiku (345-397). U ličnim imenima, prezimenima i nadimcima ljudi, kao i nazivima pojedinih mjesta vidljiva je važnost konja u historiji srednjega vijeka. Najznačajnije srednjovjekovno naselje u dubrovačkom zaleđu prema kojem se prepoznaje prisustvo konja u srednjem vijeku je grad Konjic, a mjesta sličnih naziva ima mnogo više. Postojalo je više zanata i zanimanja povezanih sa ulogom konja u svakodnevnici srednjovjekovnog društva.

Poseban dio knjige čine „Prilozi" (411-700), koji na skoro tri stotine stranica u devet tematski odvojenih tabelarnih prikaza, daje izvode iz arhivskih dokumenata u kojima se spominje konj u različitim situacijama predstavljenim u prvom dijelu knjige. Ovaj dio mogao je biti i zasebna knjiga, mogao je biti objavljen kao zbirka izvora koja će služiti kao osnova za nastanak novih naučnih radova. Međutim, publikovanje u ovakvoj formi je također pohvalno i može biti adekvatno iskorišteno. Za nastanak novih historiografskih radova od velike koristi bit će i „Registar" (725-825) jer su njime obuhvaćena lična i geografska imena ne samo osnovnog teksta, već i do sada neobjavljene izvorne građe.

Knjiga *Konj u srednjovjekovnoj Bosni* plod je dugogodišnjeg rada autora prije svega na arhivskim izvorima koji se nalaze u Državnom arhivu u Dubrovniku. To je jedna od osnovnih karakteristika koja ovoj knjizi daje poseban značaj. Još jednom ćemo naglasiti da ona popunjava prazninu koja je postojala u historiografiji, te da nadmašuje svoj naslov jer ne govori samo o konju, već o svakodnevnom životu srednjovjekovnog čovjeka. Knjiga zaslužuje visoku ocjenu i u tehničkom pogledu. Tvrdi uvez, značajan broj fotografija, crteža i drugih priloga daju posebnu draž ovoj knjizi, enciklopediji o konju u srednjem vijeku.

Radovi Esada Kurtovića uvijek su inspiracija i poticaj za bavljenje novim temama iz srednjovjekovne prošlosti. Sigurni smo da će tako biti i ovaj put.

Elmedina Duranović